

Koncepcia na redukciiu vystavenia detí pasívnemu fajčeniu

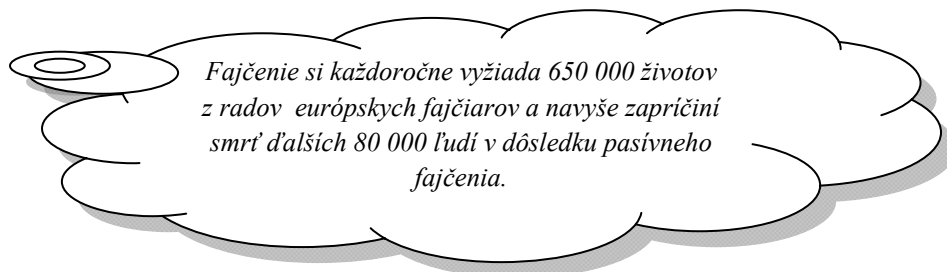
CEHAPE SR/RPG III.

Zložený index kapacity na implementáciu koncepcií redukcie vystavenia detí pasívnemu fajčeniu a propagácia nefajčiarskych priestorov pre deti

❖ ÚVOD

Indikátor poskytuje súhrn údajov o kapacite na implementáciu koncepcií redukcie vystavenia detí pasívnemu fajčeniu a podporu nefajčiarskych priestorov pre deti. Obsahuje informácie o environmentálnom a zdravotnom kontexte, relevanciu a kontext koncepcie a posúdenie situácie na Slovensku.

❖ KLÚČOVÁ SPRÁVA

Vystavenie detí tabakovému dymu, pred aj po narodení, sa spája s viacerými dopadmi na zdravie, vrátane syndrómu náhleho úmrtia dojčiat (SIDS), respiračných problémov, rakoviny a porušenia mentálneho a sociálneho vývoja. Väčšina krajín pristúpila k implementácii koncepcií obmedzenia fajčenia vo verejných priestoroch a verejnej doprave, obmedzenia priamej reklamy tabakových výrobkov a predaja tabakových výrobkov mladistvým za účelom redukcie vystavenia detí tabakovému dymu a odrádzaniu od aktívneho fajčenia.

❖ ZDÔVODNENIE

Indikátor popisuje existenciu a fázu implementácie a presadzovania národných legislatívnych nástrojov na zabezpečenie nefajčiarskych priestorov vrátane verejnej dopravy, obmedzenie reklamy tabakových výrobkov a zákazu predaja tabaku mladistvým. Národná legislatíva je účinným nástrojom ochrany proti vystaveniu pasívnemu fajčeniu.

Tab.1 Implementácia koncepcií na redukciiu vystavenia detí pasívnemu fajčeniu na Slovensku

Č.	Legislatívne nástroje	Skóre	Status
1.	Zákaz fajčenia v zdravotníckych zariadeniach	2	☺
2.	Zákaz fajčenia v školských zariadeniach	2	☺
3.	Zákaz fajčenia v baroch a reštauráciách	1	☹
4.	Zákaz fajčenia v divadlách a v kinách	2	☺
5.	Zákaz fajčenia vo vozidlách verejnej dopravy	2	☺
6.	Zakázaná reklama tabakových výrobkov v národných masmédiách	2	☺
7.	Zákaz predaja tabakových výrobkov mladistvým	2	☺
	Celkové skóre	13	☺

Score: 13 (maximálna hodnota indikátora 14). Tento spôsob výpočtu indikátora bol stanovený pre účely factsheetu ENHIS.

Spôsob výpočtu indikátora:

Každá súčasť sa hodnotí nasledovnou stupnicou:

0 – žiadne obmedzenie alebo zákaz

1 – čiastočné obmedzenie, zákaz alebo dobrovoľná dohoda

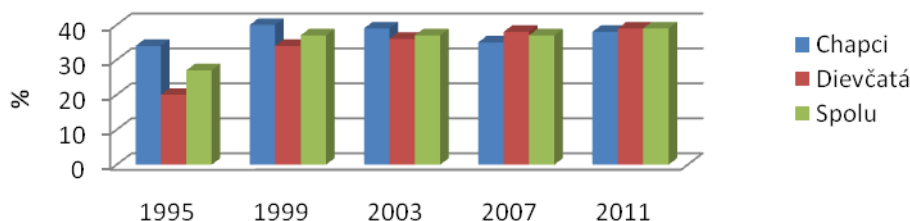
2 – úplný zákaz alebo prohibícia

Index sa vypočíta ako súčet hodnotení siedmych súčastí vid'. tabuľka. Maximálna hodnota indikátora (hodnotenie 14) znamená, že všetky aspekty sú plne regulované, čo zabezpečuje maximálnu právnu ochranu detí pred vystavením pasívnemu fajčeniu vo verejných priestoroch.

Fajčenie u detí a mládeže

Monitorovanie skúseností s užívaním tabaku u slovenských detí vo veku 16 rokov je realizované prostredníctvom prieskumov ESPAD (European School Project on Alcohol and Other Drugs), GYTS (Global YOUTH Tobacco Survey) a prieskumov, ktoré pravidelne vykonáva Ústav informácií a prognóz školstva.

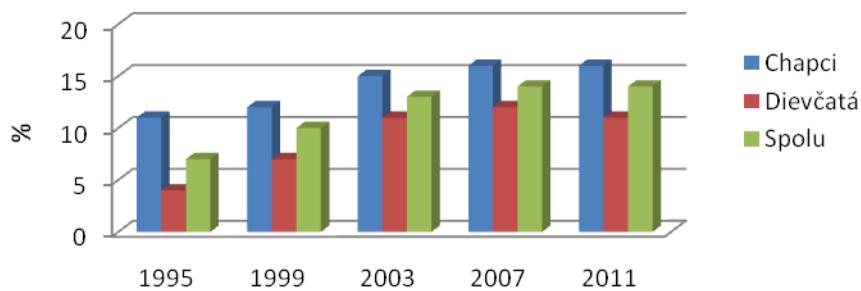
Graf 1: Fajčenie u 16 ročných v SR v priebehu uplynulých 30 dní

Zdroj: ESPAD report 2011

Z grafu č. 1 je zrejmé, že situácia na Slovensku sa podľa údajov z ESPAD-u zhoršuje. Alarmujúco, až o 19 %, pribudlo za posledných 15 rokov dievčat, ktoré si zapálili cigaretu v priebehu uplynulých 30 dní (1995-2007).

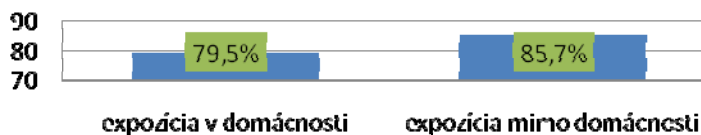
Graf 2: Denné fajčenie u 13-ročných a mladších v SR

Zdroj: ESPAD report 2011

Graf č.2 prezentuje vývoj fajčenia u 13 ročných detí a mladších, ktoré si zapália cigaretu každý deň. Od roku 1995 do 2003 sa počet fajčiacich detí zvýšil a od roku 2007 má stagnujúci trend.

Graf 3: Prevalencia expozície tabakovému dymu u 13-15 ročných v SR (GYTS)

Zdroj: European Tobacco Control Report 2007

Deti sú oveľa viac a často nedobrovoľne vystavené pasívnemu fajčeniu na čo poukazuje aj graf 3, kde 79,5 % detí je vystavených expozícii tabakovému dymu v domácnosti a 85,7 % mimo domácnosti.

❖ ZDRAVOTNÝ A ENVIRONMENTÁLNY KONTEXT

Pasívne fajčenie dnes predstavuje vážny problém postihujúci nefajčiarov predovšetkým v domácnostiach, na pracoviskách a verejných miestach. Vystavenie pasívnemu fajčeniu sa definuje ako nedobrovoľné vdychovanie vzduchu znečisteného tabakovým dymom. Epidemiologické štúdie poukazujú, že pasívne fajčenie zvyšuje riziko chorobnosti a úmrtnosti na kardiovaskulárne ochorenia u nefajčiarov.

Fajčenie matiek, vystavenie pasívnemu fajčeniu počas tehotenstva a vystavenie detí pasívnemu fajčeniu spôsobuje u detí zvýšené riziko syndrómu náhlej smrti kojencov (SIDS), nízku pôrodnú hmotnosť, nedostatočnú funkciu dýchacích ciest, astmu a infekcie stredného ucha. Prenatálne a postnatálne vystavenie môže tiež súvisieť s obmedzeniami mentálneho a sociálneho vývoja.

Pasívne fajčenie sa nazýva aj vdychovanie environmentálneho tabakového dymu (environmental tobacco smoke, ETS). Riziko ETS spočíva na fakte, že zatiaľ čo fajčiar vdychuje častice vznikajúce pri spaľovaní tabaku cez filter, pasívny fajčiar vdychuje vedľajší prúd dymu bez filtra. V tabakovom dyme sa nachádza okolo 4000 chemických látok a 43 poznaných karcinogénov, pričom pasívny fajčiar bez filtra vdychuje asi 400 chemických látok.

Osem hodinové vystavenie pasívnemu fajčeniu (tabakovému dymu) je porovnateľné s vyfajčením 1- 3 cigariet.

❖ POLITICKÁ RELEVANCIA A KONTEXT

Slovenská republika spolu s ďalšími krajinami s účinnosťou od roku 2005 ratifikovala **Rámcový dohovor o kontrole tabaku WHO**. Tento prvý legislatívny nástroj na redukciu úmrtí vo vzťahu k tabaku vyžaduje

od krajín, aby presadzovali obmedzenia tabakovej reklamy, sponzorstva a propagácie, zaviedli parametre pre nové balenie a označovanie tabakových výrobkov, ktoré poskytujú informácie o dopadoch na zdravie, rizikách a emisii tabakového dymu, zaviedli kontroly čistoty interiérového ovzdušia a posilnili legislatívu na elimináciu všetkých foriem ilegálneho obchodovania s cigaretami a ďalšími tabakovými výrobkami.

V súvislosti s týmto vládou SR uznesením č. 398 z roku 2007 prijala **Národný program kontroly tabaku**, ktorý je v histórii komplexnej politiky kontroly tabaku na Slovensku prvým programom so zameraním na najdôležitejší rizikový faktor morbidity a mortality. V nadväznosti na národný program bol vládou SR schválený **Národný akčný plán na kontrolu tabaku**, v ktorom sa definujú konkrétne úlohy, časové plnenie, rezortná zodpovednosť a finančné krytie úloh.

Slovenská republika vytvorila **Národný koordinačný výbor na kontrolu tabaku**, ktorý vo svojej činnosti podlieha Koordinačnej rade na ochranu a podporu zdravia a pozostáva zo zástupcov ústredných orgánov štátnej správy.

V oblasti legislatívy kontrolu tabaku u nás vymedzujú:

- ❖ **Zákon č. 377/2004 Z. z. o ochrane nefajčiarov** v znení zákona č. 465/2005 Z. z., ktorý posilnil ochranu nefajčiarov a zaviedol nasledovné opatrenia:
 - Varovné označenia na každom spotrebiteľskom balení tabakového výrobku určeného na fajčenie
 - Údaje o obsahu škodlivých látok na tabakových výrobkoch
 - Zákaz predaja tabakových výrobkov a výrobkoch určených na fajčenie, ktoré neobsahujú tabak v predajniach potravín okrem predajní, ktoré majú na predaj tabakových výrobkov vyčlenený samostatný priestor a stojan; v predajniach s tovarom určeným pre deti; v predškolských zariadeniach a na detských ihriskách, v základných školách, stredných školách a v školských zariadeniach, na vysokých školách, v študentských domovoch; v zdravotníckych zariadeniach a v zariadeniach sociálnych služieb vrátane stánkov, bufetov a iných predajných miest, ktoré sa nachádzajú v areáli týchto zariadení; formou podomového predaja a zásielkového predaja; zákaz predaja osobám mladším ako 18 rokov; zákaz predaja tabakových výrobkov z automatu a zákaz predaja výrobkov napodobňujúcich tvar a vzhľad tabakových výrobkov alebo tabakových potrieb vo forme potravinárskych výrobkov alebo hračiek.
 - Zákaz fajčenia vo verejných hromadných dopravných prostriedkoch vrátane priestorov železničných staníc a zastávok, v čakárňach a v prístreškoch na zastávkach, na krytých nástupištiach a v uzavretých verejných priestoroch, na otvorených nástupištiach do vzdialenosti štyri metre od vymedzenej plochy nástupíšť; v areáloch zdravotníckych zariadení okrem fajčiarní alebo fajčiarskeho priestoru, ktorý je vyhradený na psychiatrických oddeleniach; v školských zariadeniach, v predškolských zariadeniach a v priestoroch detských ihrísk; vo vysokých školách a v študentských domovoch; v zariadení sociálnych služieb okrem fajčiarní vyhradených pre zamestnancov; v kultúrnych zariadeniach a v uzavretých športových zariadeniach; v úradných budovách, v uzavretých verejne prístupných priestoroch všetkých typov predajní, v divadlách, v kinách, na výstavných miestach, v múzeách a galériách; v zariadeniach spoločného stravovania, okrem zariadení, ktoré majú pre nefajčiarov vyhradených minimálne 50 % z plochy, ktorá je stavebne oddelená od časti pre fajčiarov, pričom priestor pre nefajčiarov musí byť umiestnený pri vstupe do zariadenia; v zariadeniach starostlivosti o ľudské telo; v priestoroch, v ktorých sú mladiství vo väzbe alebo v ktorých vykonávajú trest odňatia slobody a na pracoviskách.
- ❖ **Zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci**, kde podľa tohto zákona medzi všeobecné povinnosti zamestnávateľa patrí vydanie zákazu fajčenia na pracoviskách a zabezpečenie jeho dodržiavania. Na druhej strane má zamestnávateľ právo vyhradiť pre fajčiarov fajčiareň alebo fajčiarsky priestor, kde účinkom pasívneho fajčenia nesmú byť vystavení nefajčiari. Zamestnávateľ však takúto miestnosť či priestor vyhradiť podľa zákona nemusí.

- ❖ Zákon č. 106/2004 Z. z. o spotrebnej dani z tabakových výrobkov v znení zákona č. 533/2005 Z. z. a zákona č. 547/2007 Z. z. v rámci ktorého Slovenská republika prijíma každoročne doplnky k zákonu o spotrebnej dani z tabaku tak, aby sa postupne zvyšovali ceny cigariet. Zvyšovanie cien je jednou zo stratégií znižovania dopytu po tabaku.
- ❖ Zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame, ktorým bola zakázaná priama reklama tabakových výrobkov v novinách, televízii a rozhlase, na verejnosti, na reklamných predmetoch.
- ❖ Zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona NR SR č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách, ktorého ustanovenie má okrem iného za cieľ vytvoriť podmienky na ochranu detí a mládeže pred hlasovými informáciami a obrazovými správami, ktoré môžu priamo alebo nepriamo viesť k napodobňovaniu správania, ktoré by mohlo poškodiť ich zdravie. Programová služba a všetky jej zložky nesmú zahŕňať do ponúk programov zábery, ktoré by mohli navodiť dojem skrytej formy propagácie alkoholu, fajčenia a používania omamných látok, jedov a prekurzorov. Programy uvedené v televíznom vysielaní nesmú otvorene alebo skrytou formou propagovať okrem iného aj fajčenie.

❖ VYHODNOTENIE

Indikátor poukazuje na zavedenie obsiahlych opatrení na reguláciu tabaku na Slovensku a je nepriamym meraním vystavenia detí pasívnemu fajčeniu. Nie je schopný posúdiť mieru vplyvu nariadení pre verejné priestory na správanie fajčiarov v súkromí a teda ani na zníženie rizika vystavenia detí pasívnemu fajčeniu v domácnostiach.

Na základe vykonaného štatistického zisťovania sa odhaduje, že na Slovensku denne fajčí 26,9% mužov vo veku 15 rokov a viac a príležitostne 10,3 %. V prípade žien denne fajčí 12,4 % a príležitostne 7,7 % (Informatívne správy ŠÚSR, Európske zisťovanie o zdraví/EHIS2009).

Z pohľadu výskytu pasívneho fajčenia v EÚ u dospelaj populácie je podľa Európskeho štatistického úradu Slovensko na úrovni vystavenia 54% dospelaj populácie (Attitudes of Europeans, 2006).

Oveľa horšia situácia sa javí u detí vo veku 13 až 15 rokov, kde je miera vystavenia pasívnemu fajčeniu na oveľa vyššej úrovni ako u dospelaj populácie. Deti sú viac nedobrovoľne vystavené účinkom pasívneho fajčenia než dospelí, ktorí sa môžu rozhodnúť, či budú, alebo nebudú akceptovať fajčenie, predovšetkým v domácnostiach.

V súčasnosti na Slovensku vystupuje do popredia fajčenie vo veľkých obchodných komplexoch, v ktorých sa nachádzajú zariadenia spoločného stravovania, a práve fajčenie v týchto zariadeniach je pre verejnosť problémom. Na fajčenie v zariadeniach spoločného stravovania sa vzťahuje iba čiastočný zákaz fajčenia. Zákaz sa nevzťahuje na zariadenia spoločného stravovania, ktoré majú pre nefajčiarov vyhradených minimálne 50% z plochy, ktorá je stavebne oddelená od časti pre fajčiarov, pričom priestor pre nefajčiarov musí byť umiestnený pri vstupe do zariadenia (§7 ods. h) zákona č. 377/2004 Z. z.). Práve túto časť zákona je potrebné legislatívne došetriť.

Literatúra:

- Air quality guidelines for Europe, druhé vydanie, Kodaň, WHO Regionálny úrad pre Európu, 2000 (WHO Regional Publications, European Series, No 91)
- Smoke Free Partnership. Lifting the smoker screen-10 reasons for a smoke free Europe. Brusel, Európska respiračná spoločnosť, 2006 (http://smokefreepartnership.org/IMG/pdf/Lifting_the_smokescreen_background_note.pdf)
- The 2011 ESPAD report – Substance Use Among Students in 36 European Countries, Sweden: CAN 2012, ISBN 978-91-7278-233-4

- European Tobacco Control Report, 2007, WHO, Regional Office for Europe, ISBN 978-92-890-2193-7
- Zákon č. 377/2004 Z. z. o ochrane nefajčiarov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci
- Zákon č. 106/2004 Z. z. o spotrebnej dani z tabakových výrobkov v znení zákona č. 533/2005 Z. z. a zákona č. 547/2007 Z. z.
- Zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame
- Zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona NR SR č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách
- Informatívne správy ŠÚSR, Európske zisťovanie o zdraví/EHIS 2009

Vypracovala: Mgr. Henrieta Savinová (2012)